

ZEWNĘTRZNE UWARUNKOWANIA WZROSTU EKSPORTU OWOCÓW, WARZYW I ICH PRZETWORÓW Z POLSKI

Bożena Nosecka

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie
Dyrektor instytutu: prof. dr hab. Andrzej Kowalski

Słowa kluczowe: produkty ogrodnicze, uwarunkowania zewnętrzne, sytuacja na rynku światowym, obciążenia celne

Key words: horticultural products, external conditions, situation on global market, import duties

S y n o p s i s. Celem opracowania jest przedstawienie sytuacji na światowym rynku owoców i warzyw deserowych oraz przetworów owocowych i warzywnych ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji na rynku produktów o największym udziale w krajowej produkcji i eksporcie produktów sektora ogrodniczego. Określono tendencje kształtowania się zapotrzebowania w podstawowych rejonach zbytu oraz tendencje wzrostu podaży na rynek światowy i poziom cen oferowanych przez głównych konkurentów Polski. Przedstawiono również system obciążeń celnych w imporcie realizowanym przez kraje odbierające polskie produkty. Przeprowadzone analizy pozwoliły na określenie wpływu sytuacji na rynku światowym na rozwój polskiego eksportu wybranych produktów ogrodniczych. Główne tendencje na rynku światowym określono na podstawie wielkości z lat 2001-2012 zawartych w publikacjach FAO, Comtrade, USDA oraz Centrum Informatyki Handlu Zagranicznego i Centrum Analitycznego Administracji Celnej.

WSTĘP

Istotna rola handlu zagranicznego w rozwoju gospodarczym i w rozwoju poszczególnych sektorów podkreślana była już przez przedstawicieli merkantylizmu, a następnie klasyków ekonomii politycznej (Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill) i później przedstawicieli teorii neoklasycznych (zwłaszcza Ela Heckscher, Bertil Ohlin i Paul Samuelson) i badaczy współczesnych (m.in. Paul Krugman i Michael Lindner) [Misala 2005]. Wszyscy teoretycy i badacze zajmujący się problematyką handlu zagranicznego poszukiwali odpowiedzi na pytanie dotyczące przyczyn przewag poszczególnych gospodarek, sektorów, produktów czy firm nad innymi [Misala 2011, Olczyk 2008].

Wzrost eksportu i pozycja poszczególnych bytów gospodarczych na rynku zagranicznym generalnie zależy od czynników (uwarunkowań) zewnętrznych i wewnętrznych. Czynniki wewnętrzne na poziomie podmiotów gospodarczych (a w konsekwencji produktów poszczególnych sektorów) to na ogół czynniki kontrolowane przez konkurujące podmioty – technologie stosowane w celu poprawy produktywności czynników produkcji, skala produkcji i podaży, promocja, marketing, reklama, umiejętność dostosowania rozmiarów i struktury podaży do preferencji konsumentów i zmieniającej się koniunktury na rynku [Nosecka i in.

2011]. Czynniki zewnętrzne dla podmiotów rynku, ale wewnętrzne na poziomie gospodarki czy sektora to: nakłady na działalność badawczo-rozwojową, polityka kredytowa i dochodowa państwa, otoczenie instytucjonalne rynków, system edukacji, polityka zatrudnienia. Czynniki wewnętrzne niezależne od bytów gospodarczych to głównie zasoby czynników produkcji i uwarunkowania glebowo-klimatyczne. Czynniki zewnętrzne, biernie, niekontrolowane przez wszystkie byty gospodarcze to przede wszystkim kształtowanie się popytu i podaży na zagranicznych rynkach zbytu oraz polityka handlowa uczestników rynku światowego wpływająca na poziom zapotrzebowania w poszczególnych krajach i ugrupowaniach [Nosecka 2011].

Czynniki zewnętrzne rozumiane jako poziom zapotrzebowania na rynkach zbytu i regulacje handlowe w krajach-odbiorcach mają szczególny wpływ na rozwój eksportu produktów o dużym udziale eksportu w ich zagospodarowaniu, a do takich należą produkty dominujące w polskiej produkcji artykułów sektora ogrodniczego, tj. jabłka, mrożone owoce i warzywa, zagęszczone soki owocowe, a także pieczarki.

Istotne jest więc zbadanie kształtowania się relacji popytowo-podażowych w czołowych krajach-importerach tych produktów na świecie, wielkość podaży i cen w krajach-dostawcach na głównych rynkach sprzedaży oraz regulacji celnych na rynkach zbytu.

METODY ANALIZY I ŹRÓDŁA DANYCH

Oceny sytuacji na światowym rynku analizowanych produktów ogrodniczych dokonano na podstawie wielkości z lat 2001-2012, przy czym porównania zmian na rynku światowym i w polskim eksporcie dotyczą średnich z lat 2001-2003 i 2010-2012. Dane dotyczące polskiej produkcji pochodzą z publikacji GUS [*Roczniki statystyczne rolnictwa*], a polskiego eksportu z Centrum Informatyki Handlu Zagranicznego (CIHZ) i Centrum Analitycznego Administracji Celnej (CAAC). Dane odnoszące się do obrotów handlu zagranicznego na świecie (import, eksport, ceny) publikowane są przez UN Comtrade [United Nations Statistics Division], a produkcja owoców i warzyw w krajach – liczących się uczestnikach rynku światowego poprzez FAO [FAOSTAT]. Przy ocenie wielkości produkcji zagęszczonego soku jabłkowego posłużono się danymi USDA [United States Department of Agriculture]. W porównaniach dotyczących zmian pozycji polskich produktów na rynku światowym i porównań cen przyjmowano dla Polski informacje z zagranicznych źródeł (w celu zachowania porównywalności danych). Dane pochodzące z takich źródeł niejednokrotnie odbiegają od tych publikowanych w polskich źródłach statystycznych. Informacje dotyczące obciążeń celnych w imporcie w poszczególnych krajach pochodzą z taryf celnych tych krajów [taryfy celne Rosji, USA, Norwegii] i z taryfy Unii Europejskiej.

ZEWNĘTRZNE UWARUNKOWANIA RYNKOWE EKSPORTU ŚWIEŻYCH OWOCÓW I WARZYW W POLSCE

JABLKA

Jabłka dominują w łącznej produkcji owoców w Polsce, a także w ich eksporcie. Średnio w latach 2010-2012 udział jablek w łącznych zbiorach owoców wyniósł około 73%, a w ich eksporcie 88%, względem odpowiednio 72 i 78% w latach 2001-2003. W łącznej wartości eksportu owoców, warzyw i ich przetworów jabłka w latach 2001-2003

Tabela 1. Struktura wartości eksportu owoców, warzyw, pieczarek i ich przetworów

Lata	Struktura wartości eksportu [%]							
	pieczarki świeże	jabłka	warzywa świeże	soki pitne i zagęszczone	mrożone warzywa	mrożonki owoce	pozostałe owoce	pozostałe przetwory owocowe i warzywne
2001-2003	5,8	5,3	6,4	22,8	11,4	25,5	5,7	17,1
2010-2012	11,2	11,1	9,5	20,6	8,7	16,7	4,6	17,6

Źródło: Na podstawie danych CIHZ i CAAC.

stanowiły 5%, a w latach 2010-2012 ponad 11%. W światowym eksporcie Polska z udziałem 5% zajmowała w latach 2010-2012 szóste miejsce po Chinach, Włoszech, USA, Francji i Chile. Wzrost eksportu jest konieczny w sytuacji obniżającego się spożycia na rynku wewnętrznym [Nosecka i in. 2012].

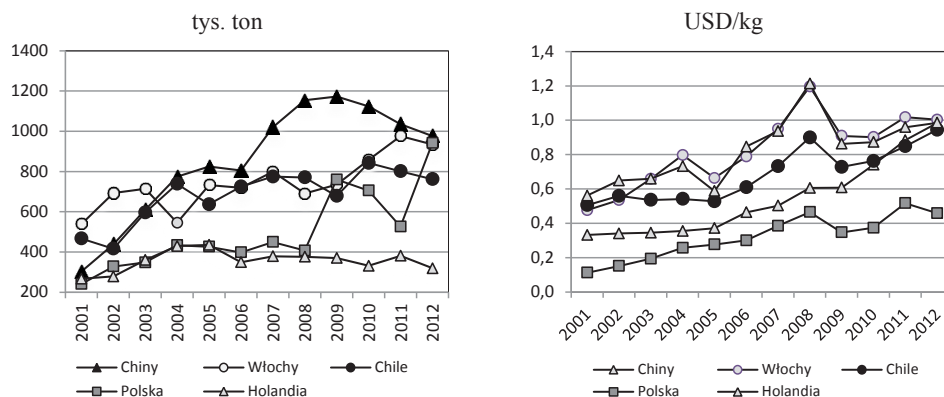
Popyt importowy Rosji, największego importera brutto i netto jabłek na świecie i głównego odbiorcy tych owoców z Polski dynamicznie wzrasta. Jest to rezultat rosnącego spożycia w tym kraju przy równoczesnej stabilizacji zbiorów jabłek. Spośród pozostałych krajów Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP) dynamicznie w latach 2001-2012 zwiększał się też popyt importowy na Ukrainie, Białorusi, w Kazachstanie i Kirgistanie. Kraje te w dużym stopniu reeksportują jabłka do Rosji. W latach 2010-2012 kraje WNP uczestniczyły w światowym wolumenie przywozu jabłek w 22%, względem 12% w latach 2001-2003, a udział importu w zbiorach jabłek wzrósł w krajach tego obszaru z 9 do 35%.

Spośród pozostałych liczących się na świecie importerów netto wyraźny wzrost zapotrzebowania importowego na jabłka zaobserwowano tylko w Kanadzie, Meksyku i w Indonezji. U największych po Rosji importerach netto, tj. w Niemczech i Wielkiej Brytanii, import brutto i netto obniżał się, głównie w następstwie spadku spożycia tych owoców na rynkach wewnętrznych. Łączny udział obu tych krajów w światowym imporcie jabłek spadł z 23% w latach 2001-2003 do 15% w latach 2010-2012.

Głównymi konkurentami Polski w dostawach na rynek światowy są Chiny, USA, Włochy, Francja i Chile. Spośród tych krajów dynamiczną tendencją wzrostową wykazuje eksport z Włoch, Chile i USA. Eksport z Chin w ostatnich latach wyraźnie się zmniejsza w wyniku rosnącego spożycia na rynku wewnętrznym. Systematycznie obniża się podaż eksportowa jabłek z Francji. Spośród pozostałych krajów liczących się w eksporcie światowym (Belgia, Holandia, Argentyna, Nowa Zelandia i RPA) wyraźny wzrost eksportu ma miejsce tylko w Argentynie i RPA. W światowym eksporcie zwiększa się znaczenie nowych dostawców, nieliczących się w obrotach międzynarodowych w latach 90. XX w. – głównie Mołdawii, Serbii, ale też Turcji i Indii. Udział tych krajów w eksporcie jest nadal niewielki i średnio w latach 2010-2012 wynosił około 4%.

Ceny w międzynarodowych obrotach jabłkami systematycznie wzrastają (rys. 1.). Najwyższe ceny płacone są przez odbiorców z Wielkiej Brytanii, a najniższe przez importerów z krajów WNP. Spośród krajów-eksporterów niższe od oferowanych przez Polskę są tylko ceny uzyskiwane przez dostawców z Indii, Mołdawii, Turcji, a na rynku rosyjskim także z Azerbejdżanu i Chin.

Wyraźny spadek podaży eksportowej z Chin i niskie tempo wzrostu eksportu z większości pozostałych krajów – liczących się w świecie eksporterów w połączeniu ze spodzie-

Rysunek 1. Eksport i ceny w eksporcie jabłek z wybranych krajów
Źródło: Comtrade.

wanym utrzymaniem tendencji wzrostowej potencjalnego popytu w krajach WNP wskazują na korzystne zewnętrzne uwarunkowania rynkowe dla wzrostu eksportu jabłek z Polski. Ogromnym zagrożeniem jest możliwość zastosowania pozataryfowych instrumentów w przywozie jabłek przez kraje WNP – głównie Rosję. Zagrożenie to okazało się realne. Od sierpnia 2014 r. Rosja wprowadziła embargo na import owoców i warzyw sprowadzanych z UE. Wskazuje to na konieczność większej dywersyfikacji rynków zbytu, czemu sprzyja relatywnie niski poziom cen w polskiej ofercie eksportowej.

POZOSTAŁE OWOCE

W odróżnieniu od jabłek, w eksporcie większości pozostałych owoców dominują produkty przeznaczone do dalszego przetwórstwa w krajach-odbiorcach. Udział eksportu owoców deserowych w zbiorach i podaży wiśni, śliwek, truskawek, malin, porzeczek czy agrestu nie przekracza 5%, a w eksporcie światowym 1% [Nosecka i in. 2013].

Zewnętrzne uwarunkowania rynkowe są relatywnie najmniej korzystne w rozwoju eksportu porzeczek i agrestu. Zapotrzebowanie na te owoce na rynku światowym i w krajach-importerach (głównie w krajach UE, ale też w krajach WNP) nie wykazuje tendencji wzrostowych. Z drugiej jednakże strony, Polska praktycznie nie ma liczących się konkurentów w dostawach tych owoców na rynek światowy. Poza Rosją tendencji wzrostowych nie wykazuje też zapotrzebowanie w większości pozostałych krajach-importerach na śliwki i wiśnie (głównie Holandii, Niemiec, Wielkiej Brytanii, a w odniesieniu do śliwek także Chin). Ponadto na światowym rynku tych owoców zwiększa się konkurencja dostaw z Turcji, Uzbekistanu i Kirgistanu (wiśnie) oraz z Hiszpanii, Włoch, USA i RPA (śliwki). Jakość śliwek oferowanych przez te kraje zdecydowanie bardziej niż owoców wytwarzanych w krajach klimatu umiarkowanego dostosowana jest do preferencji smakowych odbiorców. Z tego samego powodu ograniczone są szanse wzrostu eksportu produkowanych w Polsce czeresni czy gruszek. Po akcesji do UE Polska stała się importerem netto tych owoców.

Systematycznie zwiększa się zapotrzebowanie importowe w większości krajów świata na truskawki i maliny deserowe. Na rynku tych owoców bardzo silna jest jednak konkurencja dostawców: w odniesieniu do truskawek – głównie Hiszpanii, USA, Belgii,

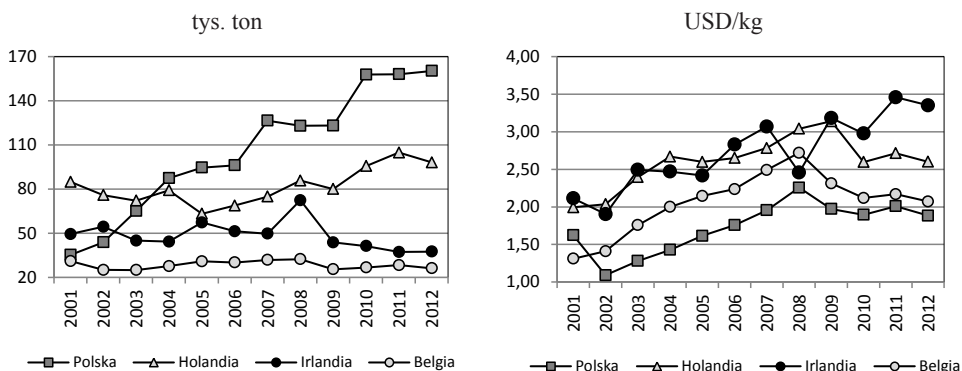
Meksyku, a w ostatnich latach także Maroka, Turcji i Egiptu, a w odniesieniu do malin – Serbii, Chile i USA. Polska oferuje jednak relatywnie niskie ceny (niższe są tylko ceny truskawek oferowanych na rynek światowy przez Turcję i Egipt). Ponadto okres produkcji w Polsce nie pokrywa się z okresami podaży w krajach południowych Europy i świata.

Silna konkurencja, głównie z krajów południowych (pod względem jakości i poziomu dostaw) stanowi istotne utrudnienie rozwoju eksportu większości owoców z Polski. Na szanse wzrostu eksportu wskazują jednakże stosunkowo niskie ceny w polskiej ofercie eksportowej i odmienne okresy podaży w Polsce i w większości krajów, liczących się w świecie dostawców. Sytuacja popytowo-podażowa na rynku światowym i wymogi rynków zbytu wskazują na relatywnie najmniejsze szanse wzrostu eksportu wytwarzanych w Polsce porzeczek, agrestu, śliwek i gruszek. Wzrost eksportu owoców deserowych wymagałby poprawy organizacji pierwotnego rynku tych owoców i większej aktywności instytucji działających w otoczeniu producentów w rozwoju eksportu.

PIECZARKI

W wolumenie eksportu warzyw udział pieczarek wzrósł z 13% w latach 2001-2003 do 28% w latach 2010-2012, a w łącznym eksporcie owoców, warzyw i ich przetworów z 3,9 do 4,3%. Polska z udziałem około 46% była w latach 2010-2012 największym światowym eksporterem tych produktów. Dynamiczny wzrost eksportu z Polski (rys. 2.) spowodowany był doskonałą ich jakością (walory smakowe i prezentacja handlowa), relatywnie niskimi cenami w polskiej ofercie eksportowej, ale też bardzo korzystnymi relacjami popytowo-podażowymi na rynku światowym.

Dynamicznie rośnie import we wszystkich krajach czołowych odbiorcach pieczarek na świecie – głównie w Niemczech, Francji, Wielkiej Brytanii, USA i Rosji. Wzrost spożycia w tych krajach dokonuje się przy stabilizacji lub spadku produkcji krajowej, co powoduje systematyczny spadek wskaźnika samowystarczalności w produkcji. Równocześnie stosunkowo niewielkie jest tempo wzrostu eksportu z krajów głównych dostawców pieczarek na rynek światowy – głównie Holandii, Irlandii, a przede wszystkim Chin – czołowego dostawcy pieczarek na rynek światowy w latach 90. XX w. Tendencje wzrostowe wykazuje

Rysunek 2. Eksport i ceny w eksporcie pieczarek z wybranych krajów

Źródło: Comtrade.

jedynie eksport z Litwy, ale udział tego kraju w eksporcie światowym nie przekraczał w ostatnich latach 5%. Ceny w polskim eksporcie są znacznie niższe od oferowanych przez innych eksporterów (poza Litwą).

Brak tendencji wzrostowej produkcji i eksportu w większości krajów-eksporterów i spodziewany dalszy wzrost spożycia w krajach-importerach wskazują na możliwość utrzymania tendencji wzrostowej eksportu pieczarek z Polski.

WARZYWA ŚWIEŻE

Śród podstawowych warzyw uprawianych w Polsce najwyższy jest udział eksportu w zbiorach i podaży rynkowej cebuli. Udział eksportu w podaży rynkowej tych warzyw zmniejszył się jednak z 21% w latach 2001-2003 do 18% w latach 2010-2012. Natomiast wzrósł z 5 do 12% udział eksportu w podaży pomidorów. Eksport nie przekracza 5% podaży rynkowej pozostałych warzyw. Zwiększanie udziału eksportu w zagospodarowaniu zbiorów warzyw byłoby istotne wobec systematycznie obniżającego się ich spożycia na rynku wewnętrznym.

O spadku znaczenia Polski w światowym eksporcie cebuli zadecydowały niemal wyłącznie czynniki zewnętrzne, tj. dynamiczny wzrost eksportu z krajów pozaeuropejskich – głównie z Indii, Chin, ale też z Egiptu, Peru i Pakistanu. Ceny w ofercie eksportowej tych krajów są niższe od proponowanych przez Polskę. Równocześnie stabilizuje się popyt importowy na te warzywa w większości krajów odbiorców – w tym zwłaszcza w Rosji, ale też w Wielkiej Brytanii i Niemczech.

Rośnie zapotrzebowanie importowe większości krajów importerów na pomidory – dotyczy to przede wszystkim Rosji, ale też USA, Wielkiej Brytanii, Niemiec i Francji. Zwiększają się również dostawy na rynek zbytu czołowych eksporterów, tj. Hiszpanii, Turcji, Maroka oraz Chin i Jordanii. Rosnący popyt w większości krajów świata stwarza szansę na zwiększanie eksportu przez mniej liczących się dostawców – głównie oferujących relatywnie niskie ceny eksportowe, w tym przez Polskę. Niższe od polskich są tylko ceny oferowane na rynku światowym przez Turcję i Jordanię, a na rynku rosyjskim także przez Azerbejdżan.

Na europejskim rynku kapusty i marchwi wzrasta znaczenie relatywnie tanich dostaw z Chin oraz z krajów WNP (Uzbekistan, Kazachstan i Kirgistan), a także Izraela, Turcji i Syrii (marchew). Istotniejszy wzrost popytu importowego notowany jest w Rosji, a spośród krajów europejskich w Wielkiej Brytanii. Ceny w eksporcie polskim są wyższe od ofert z Chin i krajów WNP. Konkurencja cenowa krajów pozaeuropejskich powoduje zmniejszanie się znaczenia na rynkach zbytu europejskich dostawców (w tym polskich). Dotyczy to kalafiorów, ogórków, ale też większości pozostałych warzyw świeżych.

Rosnąca konkurencja dostaw z krajów pozaeuropejskich wpływa w bardzo dużym stopniu na utrzymujący się niski udział (nieprzekraczający 1%) większości polskich warzyw w światowym eksporcie tych produktów. Podstawowy czynnik wewnętrzny to niska koncentracja podaży i słaba logistyka sprzedaży zagranicznej.

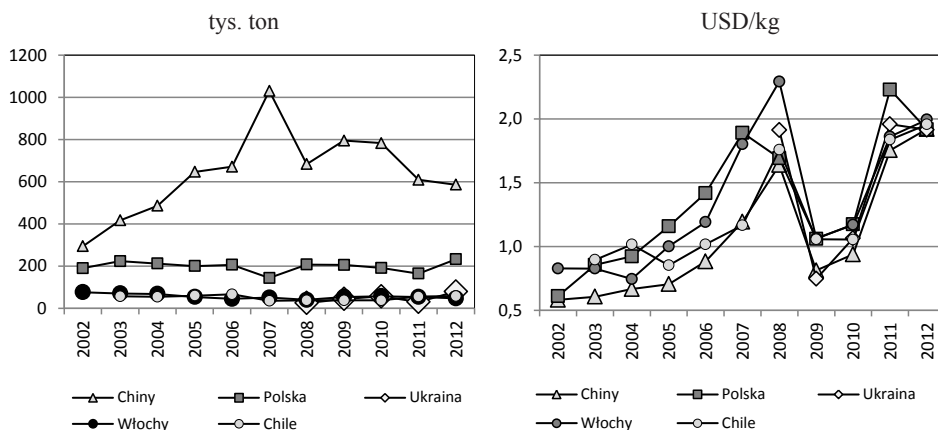
ZEWĘTRZNE UWARUNKOWANIA RYNKOWE EKSPORTU PRZETWORÓW OWOCOWYCH I WARZYWNYCH

W grupie przetworów owocowych i warzywnych zdecydowanie największy jest udział eksportu w produkcji zagęszczonych soków owocowych (powyżej 90%), mrożonych owoców (powyżej 70%) i mrożonych warzyw (powyżej 60%). Ekspert w produkcji większości pozostałych przetworów nie przekracza 15%. Polska jest największym na świecie eksporterem mrożonych owoców (5% w latach 2010-2012) i zagęszczonych soków z owoców miękkich (około 30%). W eksporcie zagęszczonego soku jabłkowego zajmujemy drugie miejsce (13%), a mrożonych warzyw – szóste (8%).

ZAGĘSZCZONE SOKI OWOCOWE

Produkcja zagęszczonego soku jabłkowego prawie we wszystkich krajach eksporterach netto – głównie w krajach Ameryki Południowej (Chile, Brazylia, Argentyna), a także w krajach UE oraz w Turcji i Nowej Zelandii – obniża się. W ostatnich latach zmniejsza się także produkcja w Chinach – największym eksporterze tego produktu w świecie. W latach 2001-2012 rosła jedynie produkcja i eksport w Hiszpanii, Ukrainie i Mołdawii. Wzrost produkcji i eksportu w tych krajach jest jednak mniejszy niż spadek podaży eksportowej w Chinach. Z drugiej strony, przy zmniejszającej się produkcji rośnie popyt importowy na koncentrat soku jabłkowego w USA (największym importerze brutto i netto tego produktu na świecie). Zwiększa się też popyt importowy w Rosji, a także w Austrii, Francji, Szwecji, Kanadzie, Australii i Norwegii. Obniża się jedynie zapotrzebowanie importowe w Niemczech – wciąż największym po USA importerze brutto i netto na świecie. We wszystkich krajach importerach produkcja zagęszczonego soku jabłkowego jest stabilna lub obniża się (głównie w USA).

Stabilizacja produkcji i eksportu w Chinach oraz brak tendencji wzrostowej produkcji w niemal wszystkich krajach świata spowodowały pogłębienie się w ostatnich latach dysproporcji podaży i popytu na międzynarodowym rynku koncentratu soku jabłkowego.

Rysunek 3. Eksport i ceny w eksporcie zagęszczonego soku jabłkowego z wybranych krajów
Źródło: Comtrade.

Dysproporcje te pogłębić się mogą w najbliższych latach, co spowoduje utrzymanie się tendencji wzrostowej cen w światowych obrotach tym produktem. Wykorzystanie szans wzrostu eksportu przez Polskę i inne kraje będące eksporterami netto wymaga podjęcia działań należących do grupy czynników wewnętrznych, głównie w zakresie gwarancji bazy surowcowej dla krajowych zakładów przetwórczych, w tym zagwarantowania kwasowości koncentratu dostosowanej do wymogów rynków zbytu.

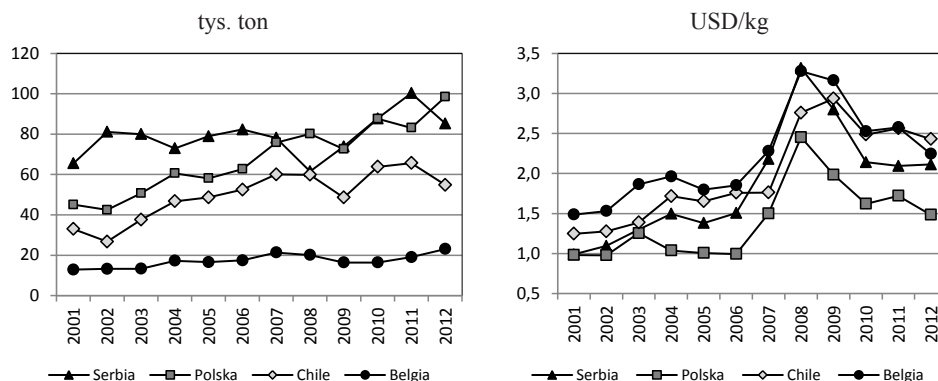
Utrzymująca się dominacja Polski na rynku światowym przy równoczesnym braku tendencji wzrostowej zbiorów i produkcji w krajach eksportujących zagęszczone soki wytwarzane z owoców kolorowych wskazuje na praktycznie niezagrażoną ze strony innych eksporterów (głównie Chin i Turcji) pozycję naszego kraju na światowym rynku tych produktów. Problemem we wzroście eksportu jest stabilizujący się popyt czołowych importerów na świecie, w tym głównie krajów UE, ale też Rosji.

MROŻONE OWOCE

Obniża się udział Polski w światowym eksporcie mrożonych truskawek i wiśni, a rośnie w eksporcie mrożonych malin (rys. 4.). Na stabilnym wysokim poziomie jest udział Polski w światowym eksporcie większości pozostałych owoców mrożonych – głównie porzeczek, wiśni i agrestu.

O zmniejszaniu się eksportu mrożonych truskawek z Polski i udziału tych produktów w eksporcie światowym zdecydowały wyłącznie zewnętrzne uwarunkowania rynkowe, tj. wzrost podaży eksportowej w krajach dysponujących tańszą ofertą eksportową. Obok Chin są to przede wszystkim Maroko, Meksyk i w coraz większym stopniu Egipt. Natomiast wzrost znaczenia Polski w światowym eksporcie malin możliwy był w dużym stopniu dzięki w miarę stabilnej produkcji w Serbii – największym, obok Polski, eksporterze tych mrozonek na świecie i relatywnie niewielkiemu eksportowi z Chin.

Na rynku malin przemysłowych i ich przetworów nie pojawili się nowi liczący się dostawcy, oferujący produkty równie dobre jakościowo i tańsze od wytwarzanych w Polsce. Wzrostowi eksportu z naszego kraju sprzyja systematyczny wzrost popytu importowego w większości krajów importerów netto, głównie krajów UE.

Rysunek 4. Ekspert i ceny w eksporcie mrożonych malin z wybranych krajów

Źródło: Comtrade.

Rosnące dostawy relatywnie tanich dostaw z Serbii to główna przyczyna zmniejszania się znaczenia Polski w światowym eksporcie mrożonych wiśni. Dotyczy to zarówno rynku unijnego, jak i krajów WNP – zwłaszcza Rosji. Polska praktycznie nie ma liczących się konkurentów na światowym rynku porzeczek czarnych i czerwonych. Brak tendencji wzrostowej eksportu tych produktów spowodowany jest niemal wyłącznie stabilizacją popytu w krajach-importerach.

WARZYWA MROŻONE

W łącznym światowym eksporcie warzyw mrożonych stanowiących podstawę produkcji i sprzedaży zagranicznej w naszym kraju (mrożone warzywa strączkowe, mrożona cebula, marchew, kalafior, brokuły) Polska zajmuje drugie miejsce po Belgii. Udział dostaw z naszego kraju zwiększa się w eksporcie wszystkich tych gatunków mrozonek. Istotny wpływ na wzrost eksportu z Polski ma zmniejszająca się produkcja i podaż eksportowa z Belgii, dysponującej zbliżoną do Polski, ale droższą niż w naszym kraju, ofertą eksportową. Chiny, największy obok Belgii konkurent Polski na światowym rynku warzyw, oferują głównie mrożone warzywa strączkowe i mrożonki o relatywnie małym znaczeniu w produkcji i podaży w Europie. Zapotrzebowanie importowe na warzywa mrożone rośnie prawie we wszystkich liczących się krajach-importerach, w tym głównie w Wielkiej Brytanii, Włoszech, Francji, Danii, ale też w Rosji, USA, Japonii, Korei Południowej czy Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Zewnętrzne uwarunkowania rynkowe są zatem bardzo korzystne dla wzrostu eksportu warzyw mrożonych w krajach dysponujących nadwyżkami podaży i jednocześnie oferujących relatywnie niskie ceny eksportowe. Do takich krajów należy przede wszystkim Polska.

POZOSTAŁE PRZETWORY OWOCOWE I WARZYWNE

W eksporcie pozostałych przetworów owocowych i warzywnych (poza mrożonkami i sokami zagęszczonymi) dominują produkty przeznaczone do dalszego przetwórstwa w krajach-odbiorcach, tj. warzywa i owoce tymczasowo zakonserwowane, susze, przeciery owocowe. Rozwój eksportu tych produktów nie ma uzasadnienia ekonomicznego. Relatywnie wysoki eksport tych produktów wskazuje raczej na niski poziom konkurencyjności całego sektora przetwórstwa owoców i warzyw [Nosecka 2012]. Istotny jest wzrost eksportu przetworów o wyższym stopniu przetwarzania, tj. marynat oraz konserw owocowych i warzywnych, dżemów, przetworów pomidorowych wtórnego przetwórstwa, ale też mrożonych owoców i warzyw w opakowaniach jednostkowych. Udział Polski w światowym eksporcie wszystkich tych produktów zwiększa się, choć nadal w latach 2010-2012 nie przekraczał 3%.

W grupie produktów o wyższym stopniu przetworzenia najmniej korzystne są uwarunkowania zewnętrzne w rozwoju eksportu marynat warzywnych – głównie konserwowych ogórków. Przy stabilnym zapotrzebowaniu na rynkach zbytu decydujący jest dynamiczny wzrost podaży na rynek światowy relatywnie tanich dostaw z Indii i z Turcji (ogórki konserwowe) oraz z Hiszpanii (pozostałe marynaty). Stabilne zapotrzebowanie krajów-odbiorców (w tym także Rosji) przy dużym wskaźniku samowystarczalności w produkcji w większości krajach decyduje też o niekorzystnych zewnętrznych uwarunkowaniach wzrostu eksportu konserw warzywnych, a także dżemów, konfitur i konserw owocowych.

W eksporcie konserw wytwarzanych z owoców ze strefy umiarkowanej rośnie ponadto znaczenie Chin, a konserw z truskawek – także Egiptu. Natomiast wysoki i rosnący popyt na świecie, przy stabilizacji podaży eksportowej z większości krajów czołowych eksporterów, stwarza szansę wzrostu eksportu przetworów pomidorowych – głównie keczupu i sosów. Ceny eksportowe keczupu i sosów pomidorowych w Polsce, w sytuacji wykorzystania w produkcji tańszego od wytwarzanego w Polsce importowanego koncentratu pomidorowego i relatywnie niskich kosztów na poziomie przetwórstwa, są niższe od tych oferowanych przez większość liczących się na świecie eksporterów.

Stabilizacja zapotrzebowania importowego na produkty o wyższym stopniu przetworzenia w większości krajów przy równocześnie rosnących dostawach niektórych produktów z krajów pozaeuropejskich, dysponujących relatywnie tanią ofertą eksportową, oznacza upatrywanie szans wzrostu eksportu tych produktów głównie w czynnikach wewnętrznych, takich jak reklama i marketing. W Polsce największe są szanse wzrostu eksportu przetworów wytwarzanych z wiśni i owoców miękkich, czyli z owoców znanych i uznanych na zagranicznych rynkach zbytu.

WARUNKI LOKOWANIA PRODUKTÓW OGRODNICZYCH NA PODSTAWOWYCH ŚWIATOWYCH RYNKACH ZBYTU

Rosnący udział zewnętrznych dostawców w pokryciu popytu importowego UE wynika w dużym stopniu z preferencyjnego dostępu do rynku krajów tego ugrupowania dla wielu krajów trzecich. Największy jest zakres tych preferencji w odniesieniu do krajów AKP (Afryka, Karaiby, Pacyfik) oraz Turcji i Izraela. Przywóz z krajów Ameryki Południowej, Meksyku, Indii, Chin czy krajów WNP realizowany jest przy zastosowaniu stawek celnych w wysokości 80% ceł ogólnie stosowanych. Z kolei rosnący udział krajów WNP na rynku rosyjskim wynika w znaczącym stopniu z obniżenia ceł w przywozie z tych krajów w relacji do ceł ogólnie stosowanych, przy czym bez obciążeń realizowany jest przywóz z Białorusi i Kazachstanu. Rosja nie różnicuje ceł w przywozie z krajów spoza WNP. W krajach EFTA (Norwegia, Szwajcaria) poziom ceł w przywozie z UE jest niższy w porównaniu z dostawcami spoza Wspólnoty. Kraje Ameryki Północnej (USA, Kanada, Meksyk) realizują bezcłowe obroty w ramach porozumienia NAFTA. W imporcie z pozostałych krajów stawki celne (w krajach NAFTA) są relatywnie mało zróżnicowane i kształtują się na stosunkowo niskim poziomie (od 4,5 do 11,2%).

Przeszkodą we wzroście eksportu do USA i Kanady jest jednak bardzo rozbudowany system uregulowań prawnych dotyczących przepisów sanitarnych i jakościowych. Skomplikowany system przepisów fitosanitarnych, opłat manipulacyjnych utrudnia też dostęp produktów rolnych (w tym ogrodnich) na rynek krajów EFTA (zwłaszcza Szwajcarii). W eksporcie do Rosji coraz większego znaczenia nabiera konieczność dostosowania produktów do ostrych wymogów dotyczących pozostałości środków ochrony roślin w produktach (wymogi te są bardziej ostre niż stosowane w krajach UE).

Zewnętrzne uwarunkowania handlu w relatywnie niewielkim stopniu zakłócają się systemem subsydiów eksportowych. Kraje UE nie stosują dopłat eksportowych do produktów ogrodnich od stycznia 2008 r. [*Rozporządzenie Rady (WE) 2007*]. Subsydiami nie wspiera się zagranicznej sprzedaży produktów ogrodnich w większości pozostałych krajów liczących się w eksporcie tych produktów, tj. w Meksyku, Nowej Zelandii, Chinach i krajach Ameryki Południowej.

Ze wzrostem konkurencyjności na rynkach zbytu należy liczyć się po zakończeniu rokowań w obecnej rundzie negocjacyjnej w ramach Światowej Organizacji Handlu (WTO runda Doha) [Wróbel 2012]. Proponowane znaczące obniżenie stawek celnych w imporcie realizowanym przez kraje WTO spowodować może zwiększenie znaczenia na rynkach zbytu przede wszystkim dostaw z krajów pozaeuropejskich dysponujących relatywnie tanią ofertą eksportową.

PODSUMOWANIE

Sytuacja na rynku światowym (relacje popytu i podaży, ceny) sprzyja wzrostowi polskiego eksportu: zagęszczonego soku jabłkowego, jabłek, przetworów z malin, pieczarek i warzyw mrożonych. Popyt na te produkty na rynku światowym zwiększa się i istotnie nie rosną dostawy z krajów oferujących relatywnie niskie ceny eksportowe. Zewnętrzne uwarunkowania rynkowe są najmniej korzystne w odniesieniu do cebuli, mrożonych truszkawek (rosnące dostawy z krajów pozaeuropejskich dysponujących tanią ofertą eksportową), porzeczek, agrestu i ich przetworów (relatywnie niski popyt na rynku światowym), śliwek i gruszek (brak dostosowania do wymogów smakowych odbiorców). Konkurencja krajów o niższych kosztach produkcji i cenach w ofertach eksportowych (głównie krajów spoza Europy) zwiększyć się może po zakończeniu obecnej rundy rokowań w ramach WTO, przewidującej znaczące obniżenie ceł w przywozie w krajach należących do WTO.

Światowy rynek owoców i warzyw oraz ich przetworów, tak jak większości innych produktów rolnych i spożywczych, jest rynkiem o przewadze podaży eksportowej nad zapotrzebowaniem w krajach-importerach i rosnącej konkurencji na rynkach zbytu krajów o relatywnie niskich kosztach produkcji i cenach eksportowych. Utrzymanie pozycji na rynkach zbytu lub jej zwiększenie, a w konsekwencji utrzymanie tendencji wzrostowej produkcji w krajach-eksporterach, w tym w Polsce, wymaga obniżania kosztów produkcji przede wszystkim przez wzrost wydajności produkcji (głównie przez wykorzystanie dostępnych środków wsparcia z funduszy UE), a równocześnie sprawnej organizacji sprzedaży eksportowej (wzrost koncentracji dostaw, reklama, marketing). Zależy to od uczestników rynku, ale też od aktywności otoczenia sektora rolno-spożywczego (w tym ogrodniczego) oraz skali zewnętrznego wsparcia uczestników rynku.

LITERATURA

- Misala Józef, 2005: *Wymiana międzynarodowa i gospodarka światowa. Teoria i mechanizmy funkcjonowania*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 15-31.
- Misala Józef, 2011: *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej*, PWE, Warszawa, s. 54-60.
- Nosecka Bożena (red.), 2012: *Czynniki konkurencyjności sektora rolno-spożywczego we współczesnym świecie*, Program Wieloletni 2011-2014, Raport nr 54, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 14-31.
- Nosecka Bożena, Bugała Anna, Paszko Dariusz, Zaremba Łukasz, 2012: *Sytuacja na światowym rynku wybranych produktów ogrodniczych i jej wpływ na polski rynek ogrodniczy*, Program Wieloletni 2011-2014, Raport nr 39, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 23-29.
- Nosecka Bożena, Bugała Anna, Zaremba Łukasz, Brzozowski Piotr, Zmarlicki Krzysztof, 2013: *Ocena konkurencyjności wewnętrznej i zewnętrznej sektora rolno-spożywczego ze szczególnym uwzględnieniem sektora ogrodniczego*, Program Wieloletni 2012-2014, Raport nr 69, s. 64-68.
- Nosecka Bożena, Pawlak Karolina, Poczta Walenty, 2011: *Wybrane aspekty konkurencyjności rolnictwa*. Program Wieloletni 2011-2014, Raport nr 7, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 24-36.

Olczyk Magdalena, 2008: *Konkurencyjność Teoria i Praktyka*, CeDeWu Wydawnictwo Fachowe, s. 21-44

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1234/2007 ustanawiające wspólną organizację rynków rolnych (rozporządzenie o jednolitej wspólnej organizacji rynku), Dz.U. L 299 z 16 listopada 2007 r.

Wróbel Anna, 2012: *Stanowisko Unii Europejskiej w negocjacjach rolnych WTO i jego implikacje dla Wspólnej Polityki Rolnej*, „Problemy Rolnictwa Światowego. Zeszyty Naukowe SGGW”, XXVII, t. 12, z. 2, s. 140-150.

Materiały źródłowe:

Comtrade <http://comtrade.un.org/ab>.

Dane Centrum Analitycznego Administracji Celnej i Centrum Informatyki Handlu, niepublikowane dane z lat 2001-2012, Warszawa.

Eurostat FSS, 2001-2012: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page.portal.statistics/themes>.

USDA, 2001-2012: <http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome>.

Taryfy celne:

Norwegia: <https://oslo.trade.gov.pl/pl/przewodniknorwegia/article/detail,4027>.

Rosja: <https://moskwa.trade.gov.pl/pl/Taryfacelnaorazaktualnezmieniy/article/detail,1097>.

UE: <http://www.mg.gov.pl/Wspolpraca+międzynarodowa/Handel+zagraniczny/Taryfa+Celna>.

USA: <http://hts.usitc.gov>.

Bożena Nosecka

*EXTERNAL CONDITIONS FOR DEVELOPMENT OF FRUIT EXPORTS, VEGETABLES
AND THEIR PREPARATION*

Summary

The aim of the study was to present the situation on the global dessert fruit, vegetable and fruit and vegetable preparation markets. Products with the greatest share in both domestic output and exports from the horticultural sector were given special attention. Trends in development of demand, the increase of supply on the world market and in price levels offered by the main competitors of Poland were determined. Systems of import duties applied by the countries buying Polish products were also considered. The analysis enabled to estimate the influence of world market exports on the development of selected horticultural products. Analyses of the main tendencies prevailing on global market were based on the data for 2001-2012 period published by FAO, Comtrade, USDA and the Analytical Centre of Duty Administration.

Adres do korespondencji:

Dr Bożena Nosecka

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-PIB

ul. Świętokrzyska 20

00-002 Warszawa

e-mail: bozena.nosecka@ierigz.waw.pl